

Ochrana osobnosti a náhrada nemajetkové ujmy v aktuální rozhodovací praxi českých soudů III.

Seminář Justiční akademie SR
Omšenie, 22. – 23. listopadu 2018
JUDr. Petr Vojtek

1

Usmrcení osoby blízké (+ závažné ublížení
na zdraví)

§ 2959 o. z.

Při **usmrcení** nebo **zvláště závažném ublížení na zdraví** odčiní škůdce duševní útrapy manželu, rodiči, dítěti nebo jiné osobě blízké peněžitou náhradou vyvažující plně jejich utrpení. Nelze-li výši náhrady takto určit, stanoví se podle zásad slušnosti.

2

Usmrcení osoby blízké (+ závažné ublížení na zdraví)

Závažné ublížení zdraví – nový nárok

Nelze vytvořit předem metodiku

Stejná právní konstrukce jako u usmrcení (plná náhrada, zásady slušnosti)

Vymezení základu nároku - nejtěžší zdravotní poškození, zejména kómatické stavy, závažná poškození mozku, ochrnutí výrazného rozsahu

3

Případ závažného ublížení na zdraví

Při určování výše peněžité satisfakce podle § 13 odst. 2 a 3 obč. zák. za nemajetkovou újmu spočívající v zásahu do osobnostních práv fyzické osoby v důsledku těžké újmy na zdraví blízké osoby, ke kterému došlo ještě před účinností novely obč. zák. provedené zákonem č. 47/2004 Sb., tj. před 1. 5. 2004, která do § 444 vložila nový odstavec 3 o jednorázovém odškodnění v případě usmrcení, může soud použít § 444 odst. 3 obč. zák. jako vodítko pro určení přiměřené výše peněžité zadostiučinění.

Usnesení NS ze dne 27. 9. 2012, sp. zn. 30 Cdo 947/2011
Usnesení ÚS ze dne 25. 2. 2014, sp. zn. I. ÚS 4814/12

4

Případ závažného ublížení na zdraví

KS v Brně - rozsudek ze dne 2. 10. 2015, sp. zn. 70 Co 166/2015 (řešeno podle obč. zák.)

- zvláště závažná újma na zdraví dítěte při školní akci (spastická paraplegie a inkontinence)
- náhrada nemajetkové újmy – každému z rodičů
1 000 000 Kč

5

Případ závažného ublížení na zdraví

Mučivé útrapy vyvolané tím, že syn je trvale ve vegetativním stavu, jsou pro matku obvykle horší než usmrcení dítěte.

Usnesení VS v Olomouci ze dne 10. 5. 2016, sp. zn. 4 To 18/2016 (SoRo 11-12/2017)

- srovnání nemajetkové újmy při usmrcení a při trvalém vegetativním stavu osoby blízké – podle § 2959 o. z.
- matce, jejíž syn je ve vegetativním kómatu, přiznáno 480 000 Kč

6

Případ závažného ublížení na zdraví

Neoprávněným porušením práva na život (resp. zdraví) s důsledkem závažného postižení jedné fyzické osoby může dojít též k zásahu do práva na soukromí druhé fyzické osoby, jehož součástí je rodinný život zahrnující vztahy mezi manželi i blízkými příbuznými. Takovým blízkým příbuzným může být také sourozenec postižené osoby, který se narodil až po jejím postižení.

Rozsudek NS ze dne 27. 5. 2015, sp. zn. 30 Cdo 5158/2014 (SoRo 9/2016) – řešeno podle § 13 obč. zák.

- nepřijato do Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek

- příliš široké pojetí

7

Usmrcení osoby blízké

Nelze vytvořit žádnou metodiku, nejde o odborné medicínské posouzení, nýbrž o zvážení dopadu újmy do osobnostní sféry pozůstalého.

Nadále lze zčásti využít judikaturu k ochraně osobnosti - zejména k nárokům odůvodněným před I. 5. 2004 narušením základního práva rozvíjet příbuzenské vztahy a po tomto datu nedostatečností paušální zákonné částky stanovené v § 444 odst. 3 obč. zák.

8

Usmrcení osoby blízké

Analytické materiály Nejvyššího soudu (JUDr. Petra Polišenská)

- **kritéria a přisouzené částky podle předchozí úpravy (ochrana osobnosti)**
- **monitoring nové judikatury (nyní zpracováno přes 400 rozhodnutí)**

9

Usmrcení osoby blízké - judikatura

Ke kritériím pro stanovení výše nemajetkové újmy způsobené smrtí osoby blízké náleží zejména intenzita vztahu žalobce se zemřelým, věk zemřelého a pozůstalého, otázka hmotné závislosti pozůstalého na usmrcené osobě, morální zadostiučinění ve formě právního postihu žalovaného (zpravidla trestněprávní sankce), míra zavinění, míra spoluzavinění usmrcené osoby, postoj žalovaného (lítost, náhrada škody, omluva aj.), dopad události do sféry původce, majetkové poměry žalovaného.

Rozsudek NS ze dne 18. 6. 2014, sp. zn. 30 Cdo 2535/2013 (C I 4144)

10

Usmrcení osoby blízké - judikatura

Uložil-li soud poskytovateli zdravotní péče zaplatit žalobcům jednorázovou náhradu za zásah do rodinných vztahů vyvolaný tím, že pro nedostatky v poučení pacienta lékařem o možnostech dalších vyšetření byla opožděně nasazena odpovídající léčba a nebyl o několik měsíců oddálen nevratně se blížící konec života osoby blízké pozůstalým, rozhodl o jiném nároku, než který žalobci učinili předmětem řízení, jestliže v žalobě požadovali jednorázovou náhradu za usmrcení osoby blízké v důsledku nesprávné diagnózy.

Rozsudek NS ze dne 28. 2. 2018, sp. zn. 25 Cdo 1725/2016 (Rc – listopad 2018)

11

Usmrcení osoby blízké - judikatura

Nález Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14

- hrubé a opakované pochybení lékařů porušující Hippokratovu přísahu a naplňující znaky trestného činu

- smrt 15-letého syna a bratra (1 700 000 Kč a 1 000 000 Kč nebo 1 000 000 a 600 000 Kč ?)

body 53. a 54. – kritéria

body 56. a 57. – proporcionalita – zdůvodněné srovnání s jinými typy újem

12

Usmrcení osoby blízké - judikatura

Rozhodnutí po nálezu I. ÚS 2844/14

Rozsudek KS v Ostravě ze dne 25. 8. 2016, sp. zn. 23 C 240/2008

- ve výsledku přiznány částky I 700 000 a I 000 000 Kč
- zdůvodněn rozdíl od mediálních žalob

13

Usmrcení osoby blízké – kritéria

Okolnosti na straně poškozené

- a) intenzita vztahu pozůstalého se zemřelým**
- b) věk zemřelého a pozůstalého**
- c) otázka existenční závislosti pozůstalého na usmrcené osobě**
- d) morální zadostiučinění ve formě právního postihu žalovaného (zpravidla trestněprávní sankce)**

14

Východiska NS - usmrcení osoby blízké

Ustanovení § 2959 o. z. upravuje všechny nároky na náhradu nemajetkové újmy způsobené usmrcením či zvláště závažným ublížením zdraví manžela, rodiče, dítěte či jiné osoby blízké.

Duševní útrapy spojené s prožíváním usmrcení či zvláště závažného ublížení zdraví blízké osoby se při stanovení výše náhrady posuzují primárně z pohledu obvyklého člověka a případné snížení či zvýšení lze odvinout od prokázaných okolností jednotlivých kritérií.

15

Východiska NS - usmrcení osoby blízké

Kritérium existenční (i hmotné) závislosti na usmrcené osobě

- šířeji pojatá existenční závislost pozůstalého na usmrcené osobě s tím, že případné majetkové nároky spojené se ztrátou výživy upravuje § 2966 o. z.

16

Usmrcení osoby blízké - judikatura

Je-li pozůstalý natolik útlého věku a zemřelá blízká osoba natolik vysokého věku, že se mezi nimi nejen ke dni smrti zemřelé osoby citové vztahy nerozvinuly a ani nelze důvodně předpokládat, že by se při obvyklém běhu událostí rozvinuly v budoucnu, nemá pozůstalý právo na jednorázovou náhradu nemajetkové újmy vzniklé usmrcením osoby blízké.

Rozsudek NS ze dne 20. 10. 2016, sp. zn. 25 Cdo 173/2016 (řešeno podle obč. zák.)

- neschváleno do Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek pro dílčí procesní otázky
- ústavní stížnost odmítnuta – IV.ÚS I/17

17

Usmrcení osoby blízké - judikatura

IV.ÚS I/17

Z ústavního hlediska nelze právním závěrům, podle nichž je třeba při aplikaci ustanovení § 444 odst. 3 obč. zák. mimo jiné zvažovat i možnou intenzitu vztahu pozůstalého se zemřelým a jejich věk, schopnost si ztrátu plně uvědomit apod., nic vytknout. Ústavní soud připomíná, že při výkladu zákona je třeba především vycházet z jeho smyslu a účelu. V daném případě jde především o odškodnění nemajetkové újmy, ke které musí skutečně dojít. Ze skutečnosti, že Nejvyšší soud při výkladu a aplikaci ustanovení § 444 odst. 3 obč. zák. nepostupoval mechanicky, ale naopak respektoval smysl a účel uvedeného ustanovení o náhradě škody, nelze dovozovat neústavnost rozhodnutí.

18

Usmrcení osoby blízké – kritéria

Okolnosti na straně škůdce

- e) míra zavinění, *míra spoluzavinění usmrcené osoby*
- f) postoj škůdce (lítost, náhrada škody, omluva aj.)
- g) dopad události do sféry původce
- h) majetkové poměry škůdce

- uplatní se zejména tehdy, mají-li zároveň vliv na vnímání újmy oprávněnými osobami (pozůstalými)

19

Usmrcení osoby blízké – judikatura

Úmyslný útok je ve srovnání s nedbalostí či objektivní okolností, za niž se také odpovídá, jistě snášen hůře a prohloubí nepříznivé vnímání újmy více.

VS v Praze dne 23. 3. 2006, sp. zn. 8 To 16/2016

20

Východiska NS - usmrcení osoby blízké

Postoj žalovaného

- morální zadostiučinění v podobě lítosti, omluvy nebo dobrovolné úhrady finančních částek pozůstalým.

Do výše náhrady nemajetkové újmy však může být promítnut i postoj negativní - nevhodné chování k pozůstalým, přezíravost, arogance. Popírání viny škůdce v trestním řízení, které je standardním způsobem obhajoby, neprohlubuje samo o sobě míru utrpení pozůstalých, a přihlížet je tak možno jen k excesivnímu vybočení (arogantní postoj).

21

Usmrcení osoby blízké - judikatura

Postoj původce zásahu do osobnostních práv po tragické události, k níž v jeho důsledku došlo, je jednou z okolností, která má význam pro posouzení výše náhrady nemajetkové újmy v penězích. Okolností, která může mít význam pro posouzení výše náhrady nemajetkové újmy v penězích podle § 13 obč. zák., může být i traumatizující způsob usmrcení dítěte žalobce.

Rozsudek NS ze dne 27. 9. 2012, sp. zn. 30 Cdo 83/2011 (C 13467, 13468)

22

Východiska NS - usmrcení osoby blízké

Majetkové poměry škůdce

- zpravidla se zohledňují nikoliv z pohledu stanovení výše přiznané satisfakce, ale z pohledu možností reálného uspokojení přiznaných nároků žalovaným, tj. aby nešlo finančně o likvidační částku. Majetkové poměry škůdce se neprojeví ve způsobu vnímání útrap, a lze k nim tedy přihlížet spíše jen výjimečně ve smyslu jakési moderace vedené zájmem na tom, aby zásadně nedošlo k majetkové likvidaci škůdce a aby výše náhrady odpovídala principu proporcionality.

23

Východiska NS - usmrcení osoby blízké

Majetkové poměry škůdce

Usnesení NS ze dne 16. 12. 2015, sp. zn. 8 Tdo 1400/2015

- uplatní se zde tzv. moderační právo podle § 2953 odst. 1 o.z.?
- srov. též Soudní rozhledy 11-12/2017 – tématické číslo k nemajetkové újmě

24

Východiska NS - usmrcení osoby blízké

Majetkové poměry škůdce

Nález Ústavního soudu ze dne 9. 8. 2016, sp. zn. I. ÚS 3456/15

- požaduje zejména důkladné zjištění intenzity vztahu pozůstalých s usmrcenou osobou
- zdůrazňuje požadavek, aby nedošlo k finanční likvidaci škůdce (§ 2953 o. z.)
- z hlediska majetkových poměrů škůdce není významná okolnost, že je pojištěn pro odpovědnost
- za vysoké považuje částky pro tři osoby v celkovém souhrnu asi 2 400 000 Kč

25

Východiska NS - usmrcení osoby blízké

Majetkové poměry škůdce

Snížení náhrady nemajetkové újmy podle § 2953 odst. 1 o. z. za použití § 2894 odst. 2 o. z. v obecné rovině u bolestného a ztížení společenského uplatnění stanoveného podle § 2958 o. z. není vyloučeno, bude však přicházet v úvahu spíše výjimečně, neboť toto snížení lze použít jen z důvodů zvláštního zřetele hodných. Snížit náhradu nemajetkové újmy bude však možné jen tehdy, jestliže kritéria (srov. nález Ústavního soudu ze dne 22. 12. 2015, sp. zn. I. ÚS 2844/14), na jejichž základě lze uvedené moderační ustanovení uplatnit, nebyla brána v úvahu již při určení vlastní výše náhrady nemajetkové újmy.

Usnesení NS ze dne 30. 9. 2017, sp. zn. 8 Tdo 190/2017 (Rt 39/2018)

26

Usmrcení osoby blízké - judikatura

Aktuální judikatura soudů v adhezních výrocích - výraznější rozptyl částek oproti dřívější judikatuře k ochraně osobnosti

- důvod ke zvýšení původní částky na pětinasobek (KS v Českých Budějovicích, sp. zn. 4 To 357/2015)
- dosud nejvyšší částka 6 000 000 Kč (OS v Hodoníně, sp. zn. 2 T 30/2015)
- oproti tomu řada rozhodnutí odvíjí své úvahy od 240 000 Kč (často dvojnásobek)

27

Usmrcení osoby blízké – kritéria

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 12. 4. 2016, sp. zn. 4 Tdo 1402/2015

700 000 Kč náhrady nezletilému dítěti za usmrcení matky při dopravní nehodě

- první zásadní rozhodnutí NS podle § 2959 o. z.
- shrnuje základní východiska
- usměrňuje další rozhodování jak v adhezním řízení, tak v civilních sporech
- potřeba dalšího rozvinutí

ústavní stížnost odmítnuta – III. ÚS 2043/2016

neschválen do Sbírky soudních rozhodnutí a stanovisek

28

Usmrcení osoby blízké – kritéria

Rozsudek Nejvyššího soudu ze dne 18. 5. 2016, sp. zn. 6 Tdo 1421/2015

- navazuje na 4 Tdo 1402/2015
- dopravní nehoda – usmrcení otce (dědy)
- manželka a dcera – po 500 000 Kč
- vnuci – po 300 000 Kč
- výrazný pozitivní vztah zetě k tchánovi – 200 000 Kč

29

Usmrcení osoby blízké – nastavení výše

Při určování výše náhrady za duševní útrapy spojené s usmrcením osoby blízké je třeba zohlednit okolnosti jak na straně pozůstalého, tak i na straně škůdce.

Na straně pozůstalého je významná zejména intenzita jeho vztahu se zemřelým, věk zemřelého a pozůstalých, případná existenční závislost na zemřelém a případná jiná satisfakce (jako např. omluva, správní postih škůdce či jeho trestní odsouzení), která obvykle není sama o sobě dostačující, její poskytnutí však může mít vliv na snížení peněžitého zadostiučinění. Zohlednit lze rovněž, byl-li pozůstalý očitým svědkem škodní události, byl-li s jejími následky bezprostředně konfrontován či jakým způsobem se o nich dozvěděl.

Kritéria odvozená od osoby škůdce jsou především jeho postoj ke škodní události, dopad události do jeho duševní sféry, forma a míra zavinění a v omezeném rozsahu i majetkové poměry škůdce, které jsou významné pouze z hlediska toho, aby výše náhrady pro něj nepředstavovala likvidační důsledek.

30

Rozsudek NS ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018

Usmrcení osoby blízké – nastavení výše

Požadavek srovnání výše náhrad přiznaných v některých případech zásahů do práva na čest, důstojnost, popřípadě soukromí veřejně známých osob ze strany informačních médií a v případech jiných zásahů do osobnostních práv nelze mechanicky vykládat tak, že by náhrada za usmrcení osoby blízké měla být vždy vyšší než náhrada za zásah do jiných osobnostních práv.

Za **základní částku** náhrady, modifikovatelnou s užitím zákonných a judikaturou dovozených hledisek, lze považovat v případě nejbližších osob (manžel, rodiče, děti) **dvacetinásobek průměrné hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za rok předcházející smrti poškozeného.**

Rozsudek NS ze dne 19. 9. 2018, sp. zn. 25 Cdo 894/2018

31

Usmrcení osoby blízké – nastavení výše

Možné řešení - využití statistického údaje – viz Metodika?

20-násobek hrubé měsíční nominální mzdy na přepočtené počty zaměstnanců v národním hospodářství za rok předcházející roku, v němž vznikl nárok (viz též KS v Ostravě, sp. zn. 6 To 404/2015)

rok 2013 – 25 128 Kč, tj. **502 560 Kč pro rok 2014**

rok 2014 – 25 686 Kč, tj. **513 720 Kč pro rok 2015**

rok 2015 – 26 467 Kč, tj. **529 340 Kč pro rok 2016**

rok 2016 – 27 589 Kč, tj. **551 780 Kč pro rok 2017**

rok 2017 – 29 504 Kč, tj. **590 080 Kč pro rok 2018**

32

Usmrcení osoby blízké – nastavení výše

Metodika Nejvyššího soudu k náhradě nemajetkové újmy na zdraví (bolesti a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 o. z.), která byla publikována pod Rc 63/2014, slouží k posouzení stupně a intenzity zásahu do zdraví primární oběti a k určení výše náhrady za její bolest a ztížení společenského uplatnění podle § 2958 o. z. Proto ji nelze využít pro zjištění výše nemajetkové újmy v podobě duševních útrap pozůstalých poškozených, kteří jsou sekundárními oběťmi ve smyslu § 2959 o. z.

Rozsudek NS ze dne 18. 5. 2016, sp. zn. 6 Tdo 1421/2016 (TR 2/2018)

33

Literatura k § 2959 o. z.

Hánělová, K.: (R)evoluce v odškodňování duševních útrap? Trestněprávní revue, 11-12/2015

Janoušek, M.: Odškodňování podle zásad slušnosti? Právní rozhledy, 19/2015

Žďárek, R., Těšínová, J., Škárová, M., Waltr, R., Púry, F. a kol: Metodika odškodňování imateriálních újem na zdraví, C. H. Beck. Praha 2015, str. 52

Ryška, M.: Odškodnění sekundárních obětí dle § 2959 ObčZ, Právní rozhledy 11/2016

Pavelek, O. Náhrada nemajetkové újmy při usmrcení. Bulletin advokacie 12/2017, s. 31

Machálek, P., Kadlubiec, V. Náhrada nemajetkové újmy pozůstalých v pracovněprávních vztazích. Právní rozhledy 4/2018, s. 115

34

Slovenská zkušenost

Problém, zda pojištění odpovědnosti za škodu způsobenou provozem motorových vozidel kryje tento nárok.

V ČR vyřešeno dikcí o. z. a jeho pojetím nemajetkové újmy

Pro poměry před 1. 1. 2014 – rozsudek NS ze dne 18. 10. 2017, sp. zn. 31 Cdo 1704/2016

Šorl, R. Náhrada nemajetkovej ujmy (bolestné za smútok) pozostalého príbuzného. Stav a východiská. Bulletin slovenskej advokácie 9-10/2017

35

Slovenská zkušenost

Nejvyšší přiznané částky:

100 000 € - KS Trenčín 6Co/810/2014, KS Trnava 10Co/909/2015,

90 000 € - KS Nitra 9Co/330/2012

66 387 € - KS Trnava 9Co/270/2011

Častější nižší částky:

40 000 € - NS SR 6Cdo/92/2015

33 194 € - NS SR 6Cdo/168/2010

Celá řada rozhodnutí kolem 10 000 €

36

Rakouská zkušenost

§ 1325 ABGB

- umožňuje odškodnit také bolestné (*Schmerzensgeld*), rozlišovaného v praxi na odškodnění „šoku“ a „smutku“, u něhož je třeba úmyslné či alespoň hrubě nedbalostní zavinění

Průměrná výše 20 000 € u osob žijících ve společné domácnosti, zřejmě nejvyšší přiznaná částka 65 000 € (ojedinělý případ)

Danzl, K - H. *Schmerzensgeld-Entscheidungen*. MANZ Verlag Wien 2017

37

Databáze judikatury

www.datanu.cz

- počítačová aplikace k vyhledávání a analýze soudních rozhodnutí o nemajetkové újmě (bolest, ZSU, usmrcení osoby blízké)

- tzv. kalkulačka k Metodice NS (ZSU)

- spolupráce Nejvyššího soudu s Centrem dopravního výzkumu, v. v. i.

38

*Děkuji Vám za laskavou pozornost
Petr Vojtek*